

SYDÄN-KAINUUN KUNTIEN LUKUTAITOSTRATEGIA

26.6.2026

Lukutaitostrategia on suunniteltu *Sydän-Kainuun lukevat kunnat*-hankkeessa 2025–2026. Hanketta rahoitti Opetushallitus.

Strategian on koonnut hankekoordinaattori Hanna Oikarinen.

Kannen kuva: Hanna Oikarinen

Sisällys

1. Johdanto – miksi lukutaitostrategia?	4
2. Lapset ja nuoret	6
2.1. Alle kouluikäiset	6
2.2. Kouluikäiset	8
2.3. Lasten ja nuorten vapaa-ajan lukeminen	10
2.4. Yhteenveto lasten ja nuorten lukutaitotyön sisällöistä	13
3. Aikuiset	14
3.1. Työikäiset	14
3.2. Erityisryhmät	15
3.3. Ikääntyneet	16
3.4. Yhteenveto aikuisten lukutaitotyön sisällöistä	19
4. Toteutus ja seuranta	20
Lähteet	21
Liite: Lukutaitotyön suunnittelu- ja seurantatyökalut	23

1. Johdanto – miksi lukutaitostrategia?

Kansainvälisissä lukutaitovertailuissa Suomi on perinteisesti sijoittunut maailman kärkimaihin, mutta 2000-luvun aikana taso on laskenut¹. Koska lukutaidon eriytymistä tapahtuu jo perusopetuksen aikana ja heikosti lukevien määrä on lisääntynyt erityisesti nuorten keskuudessa, tarvitaan keinoja suunnan kääntämiseksi. Monipuolinen lukutaito on turvallisen yhteiskunnan, toimivan demokratian ja tasa-arvon perusta.²

Kansallinen lukutaitostrategia 2030 tähtää kaikkien suomalaisten lukemisen ja lukutaidon vahvistamiseen. Strategiaa ohjaavat seuraavat suuntaviivat: luoda ja vahvistaa lukutaitotyön rakenteita, vahvistaa monilukutaito-osaamista, innostaa lukemaan sekä monipuolistaa lukutaitoa³. Strategiaa käytäntöön tuo Lukutaito-ohjelma yhdessä erilaisten lukutaitotoimijoiden kanssa ja erilaisten osaohjelmien kautta. Kansallisen tason lisäksi lukutaitotyötä tarvitaankin myös alueellisella ja paikallisella tasolla⁴.

Tässä esiteltävä Sydän-Kainuun eli Hyrynsalmen, Paltamon ja Ristijärven kuntien lukutaitostrategia pohjautuu kansalliseen lukutaitostrategiaan ja niitä yhdistävät samat tavoitteet. Strategia on kuitenkin muotoiltu kuntien omien tarpeiden, resurssien ja mahdollisuuksien pohjalta. Paikallisella tasolla lukutaitostrategialla tarkoitetaan käytännössä kunnan toimintaa ohjaavaa pitkän aikavälin suunnitelmaa, joka linjaa, miten kunta vahvistaa asukkaidensa lukutaitoa lapsista aikuisiin⁵.

Sydän-Kainuun kunnat ovat asukasmäärältään pieniä kuntia – asukkaita kunnissa on yhteensä noin 6000⁶ – joille tyypillistä on väestön ikääntyminen ja tappiollinen muuttoliike. Kuntien välillä on kuitenkin selviä eroja esimerkiksi resursseissa, palveluissa ja tavoissa toteuttaa asioita. Tämän vuoksi strategia on pääpiirteissään sama mutta toteutus sisältää pieniä kuntakohtaisia eroja.

Strategian suunnittelun pohjana on kunnissa tehtävän lukutaitotyön kartoittaminen. Strategia siis tuo esille kunnissa jo tehtävää lukutaitotyötä. Tämän lisäksi se sisältää toimenpiteitä ja toimenpidesuosituksia lukutaitotyön vahvistamiseksi ja vakiinnuttamiseksi tulevaisuudessa. Lukutaitostrategia tukee omalta osaltaan Sydän-Kainuun kuntien kuntastrategioiden painottamia arvoja ja kehittämisen kohteita kuten yhteisöllisyys, elinvoima, hyvinvointi ja virikkeellisyys.

¹ Opetushallitus 2021: 8

² Opetushallitus 2021: 6

³ Opetushallitus 2021: 19

⁴ Opetushallitus 2021: 8

⁵ Opetushallitus 2026: 7

⁶ Tilastokeskus 2026: Kuntien avainluvut-palvelu

Lukutaitostrategiassa sivistys- ja kulttuuripalveluilla, erityisesti kirjastolla, on keskeinen rooli. Kirjaston asema lukutaitotyön veturina on luonteva, onhan lukemisen ja monipuolisen lukutaidon edistäminen myös kirjaston lakiin kirjattuja perustehtäviä.⁷ Pienissä kunnissa, joissa kulttuuripalvelut ovat vähäiset, kirjaston rooli kulttuurielämän kentällä on korostunut. Ei ole kuitenkaan tarkoitus, että kirjastomme pienine resursseineen kannattelevat harteillaan kaikkea, vaan pyrkimyksenä on haastaa monenlaiset kuntiemme toimijat ja tahot mukaan lukutaitotyöhön. Tavoitteena on, Lukeva kunta- ohjelman sanoin, ”että lukutaitotyötä johdetaan, tehdään ja arvioidaan moniammatillisesti ja yhteistyössä⁸.”

⁷ Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016

⁸ Opetushallitus 2026: Lukeva kunta- ohjelman verkkosivut.

2. Lapset ja nuoret

2.1. Alle kouluikäiset

Pohja lukemiskulttuurille ja lukutaidolle luodaan jo varhaislapsuudessa. Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaiseva ennen kuin lapsi oppii itse lukemaan. Lähiympäristön kiinnostus kirjoihin ja lukemiseen vaikuttaa myönteisten asenteiden ja lukutaidon perustan syntyymiseen.⁹ Lapsiperheiden ja alle kouluikäisten lukutaitotyössä tavoitteena on, että lukeminen muodostuisi luonnolliseksi osaksi perheen arkea ja ruutiineja. Yhdessä lukeminen on panostus koko perheen hyvinvointiin.

Lapsiperheiden varhaislukemista vahvistaa Sydän-Kainuun neuvoloissa käytössä oleva Lukukeskuksen **Lukulahja lapselle-ohjelma**. Lukulahja on vastasyntyneen vanhemmille neuvolasta jaettava kassi, joka sisältää kirjoja sekä muuta lukemaan innostavaa materiaalia kuten lorukortteja ja lukumitan.

Kirjalahjan lisäksi lapsiperheet saavat jatkossa vuositarkastuksen yhteydessä kirjaston neuvolalle toimittaman **Lukureseptin**¹⁰. Resepti sisältää leikkimielisen määräyksen nauttia omavalintaista lastenkirjallisuutta sekä ikäkauteen sopivia kirjavinkkejä.

Kirjaston ja neuvolan yhteistyön syventämiseksi otetaan jatkossa neuvoloiden tiloissa käyttöön myös **Lukumaistiaisista kirjastosta**- piste.¹¹ Pisteellä voi neuvolakäyntiä odotellessaan tutustua kirjaston kokoelmiin kuuluviin lastenkirjoihin sekä lukemisen merkityksestä kertoviin esitteisiin eri kielillä. Lisäksi piste sisältää kuvakirjavinkkejä lapsen kehitykseen liittyvistä kirjoista kuten pottaharjoittelusta tai tunnetaidoista.

Paltamon neuvolassa toimii MLL:n, Kainuun hyvinvointialueen sekä Paltamon seurakunnan yhdessä järjestämä **Perheiden Pesäkolo**-kohtaamispaikka. Lapsiperheille suunnatussa toiminnassa yhdistyy rento yhdessäolo ja arjen tuki, ja se tavoittaa myös ristijärväläisiä perheitä. Kirjasto vierailee jatkossa vuosittain Pesäkolon toiminnassa keskustelussa lukemisen merkityksestä.

Pop up-kirjastotoimintaa voidaan kaikissa Sydän-Kainuun kirjastoissa toteuttaa erilaisissa lapsiperheiden tapahtumissa. Pop up-toiminnalla tarkoitetaan sitä, että kirjasto jalkautuu kirjaston ulkopuolisiin tiloihin kirjaston palveluja minikoossa sisältävällä

⁹ Hakulinen ja Mäkinen 2026

¹⁰ Lukureseptin on suunnitellut Kajaanin kaupunginkirjasto

¹¹ Lukumaistiaisista kirjastosta-piste on kehitetty alun perin Oulun kaupunginkirjastossa

palvelupisteellä. Paltamossa kirjastoautoa on hyödynnetty ja voidaan jatkossakin hyödyntää neuvolayhteistyössä pop up- ominaisuudessa.

Kuntiemme varhaiskasvatusyksiköissä tehdään paljon lasten lukivalmiuksia edistävää työtä. Lukivalmiudet ovat taitoja, jotka ennakoivat lukemisen ja kirjoittamisen oppimista, ja niitä voidaan kehittää jo vauvaiästä lähtien. Varhaisia lukivalmiuksia ovat esimerkiksi kiinnostus kirjoihin ja lukutilanteisiin sekä kirjainten ja merkkien tunnistaminen.¹² Päiväkotien perusarkeen sisältyvä toiminta kuten tarinoiden kuunteleminen ja katseleminen, loruttelu, kirjaimiin tutustuminen ja säännölliset kirjastossa käynnit tukevat lapsen kielellisen tietoisuuden herättämistä.

Päiväkotien ja kirjaston yhteistyöhön kuuluvat olennaisesti varhaiskasvatusryhmien kirjaston aineiston lainaamiseen käyttämät **yhteisökortit**. Kirjastot myös järjestävät alle kouluikäisille suunnattuja tapahtumia, kuten **satuhetkiä**, joita markkinoidaan varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Tavoitteena on, että kaikissa kirjastoissamme olisi jatkossa satuhetket. Satuhetkiin innostaa osallistumaan myös uusi Sydän-Kainuun kirjastojen oma **satupassi**, johon kerätään pieneen palkintoon oikeuttavia merkintöjä kuten tarroja tai leimoja.

Kirjasto tehostaa jatkossa tiedottamista lähettämällä päiväkodeille vuosittaisen **uutiskirjeen** kirjaston tarjoamista palveluista ja mahdollisista yhteistyömuodoista. Esimerkiksi **teemapaketteja** tiettyjä aiheita käsittelevistä kirjoista on mahdollista kerätä kirjastoon valmiiksi noudettavaksi. Kirjaston voi kutsua myös esimerkiksi päiväkodin vanhempainiltaan kertomaan lukemisen merkityksestä ja kirjaston palveluista.

Osassa päiväkodeista on pienimuotoista **eteiskirjasto**-toimintaa. Eteiskirjastolla tarkoitetaan, että päiväkodin eteisessä on tarjolla kirjoja, joita perheet voivat lainata kotiin lasta hakiessaan.¹³ Eteiskirjaston voi toteuttaa monin tavoin – yksi tapa on esimerkiksi kirjaston poistokirjojen avulla.

Kaikille varhaiskasvatusyksiköille suositellaan sekä liittymistä **Lukeva varhaiskasvatus**-verkostoon että Niilo Mäki Instituutin kehittämän **Lukutaitotyön kartoittamisen ja kehittämisen työkalun** käyttöönottoa. Työkalu auttaa selvittämään, mikä lukutaitotyön tilanne on yksikössä ja sen pohjalta voidaan laatia suunnitelma lukutaitotyön kehittämiseksi. Suunnittelussa voi halutessaan käyttää apuna runsaasti ideoita sisältävää **Lukeva varhaiskasvatus-suunnittelutyökalua**.

¹² Opetushallitus 2026: 8

¹³ Opetushallitus 2026: Lukeva varhaiskasvatus-verkkosivut

2.2. Kouluikäiset

Lukutaidon opettaminen on yksi koulun perustehtävistä ja lähtökohta muiden kouluaineiden ymmärtämiselle. Lukutaidon opettaminen on vaiheittain tapahtuvaa toimintaa, jossa opettajan pedagoginen osaaminen on oppilaan tärkeä tuki. Teknisen lukutaidon kehittymistä tavoitellaan 1.–2. luokkien aikana. Pelkkä sujuva lukeminen ei kuitenkaan vielä takaa tekstin sisältöjen ymmärtämistä tai kykyä niiden arviointiin.¹⁴ Teknisestä lukutaidosta oppija pyrkiikin etenemään kohti ymmärtävää ja arvioivaa lukutaitoa sekä monipuolista tekstien tuottamista¹⁵.

Lukutaidon oppimisessa ja kehittämisessä kirjasto on koululle korvaamaton yhteistyökumppani. Kirjastot sisältävät monipuolisesti erilaisia aineistoja ja kirjaston henkilökunnalla on osaamista lasten ja nuorten kirjallisuudesta. Sydän-Kainuun kirjastoissa on käytössä koululuokkien omat **yhteisökortit** koulussa luettavien kirjojen lainaamiseen. Koululuokat vierailevatkin usein omatoimisesti kirjastoissa lainaamassa. Kuitenkin kirjaston ja koulun tiiviimpi yhteistyö – johon kuuluu usein esimerkiksi kirjavinkkausta ja tiedonhaun opetusta – on kunnissamme vaihtelevaa ja paikoin käytännössä olematonta.

Kouluyhteistyön vakinaistamiseksi otetaan jatkossa kaikissa kunnissamme käyttöön **Sydän-Kainuun koulujen ja kirjastojen välinen yhteistyösopimus**. Yhteistyösopimus perustuu sekä kirjastolakiin (1492/2016 1-20§) että opetussuunnitelman (OPS2016) perusteisiin. Yhteistyön avulla kirjasto toteuttaa lain määrittelemiä tehtäviään ja koulu saa tukea opetustehtävässään.¹⁶ Sopimus myös velvoittaa osapuolia toimimaan ja tuo alueellista tasa-arvoa kuntien välille. Sopimusta noudatettaessa jokainen Sydän-Kainuun kuntien lapsi pääsee käymään kirjastossa elämänsä aikana.

Sopimuksen tavoitteet ja toteutustavat ovat kuntiemme koulujen ja kirjastojen yhdessä hyväksymät. Sopimuksen sisältö on kaikissa kunnissa sama ja se on kuntakohtainen, paitsi Kontiomäen koululla koulukohtainen. Sopimus määrittää siis kirjaston ja koulun yhteistyön minimitason, jonka lisäksi voidaan toki tehdä enemmänkin yhteistyötä, mikäli resurssit siihen riittävät. Kuvassa tiivistetysti sopimuksen sisältämät yhteistyömuodot sekä vuosikello, joka auttaa toiminnan seurannassa.

¹⁴ Opetushallitus 2026: 8

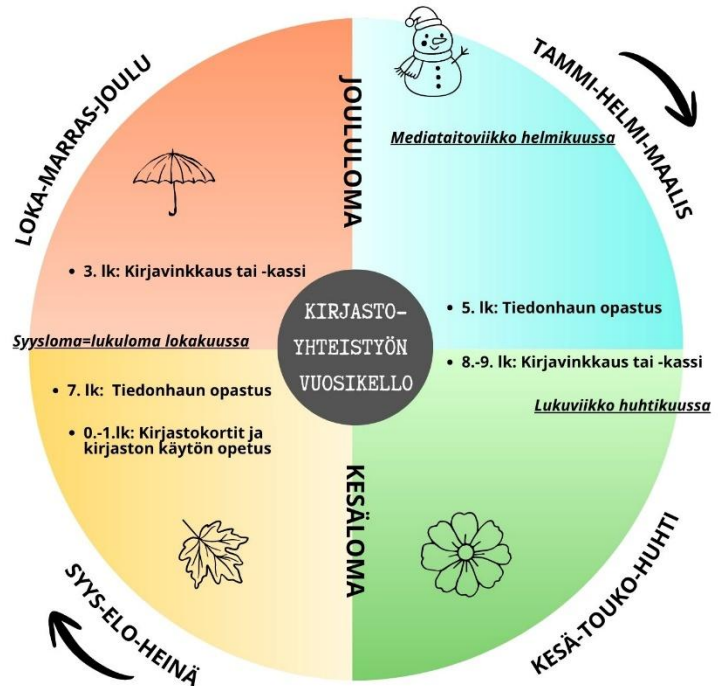
¹⁵ Opetushallitus 2026: 12

¹⁶ SJK Erte 2026

KIRJASTON JA KOULUN YHTEISTYÖN VUOSIKELLO

SYDÄN-KAINUUN KIRJASTOJEN JA KOULUN YHTEISTYÖ:

- 0.-1. lk: Kirjastokortti ja kirjaston käytön opastus
- 3. lk: Kirjavinkkaus/kirjakassi
- 5. lk: Tiedonhaun opastus
- 7. lk: Tiedonhaun opastus
- 8. ja 9. lk: Kirjavinkkaus/kirjakassi

Vuosikellossa on nostettu esiin vuosittaisia lukemiseen liittyviä teemaviikkoja, jolloin voidaan järjestää jotain erityistä toimintaa. Teemaviikot ovat hyvä mahdollisuus esimerkiksi nostaa esiin **lukuesikuvia**. Oppilaiden kiinnostusta lukemista kohtaan voivat herättää kirjailijoiden tai muiden vaikuttajien vierailut - vaikkapa kunnan päättäjien kutsuminen koululle lukemaan. Lukuesikuvana ja lukevan aikuisen mallina voivat toimia myös **lukumummit ja vaarit** – vapaaehtoiset seniorit, jotka lukevat kouluilla lasten kanssa. Hankkeessa aloitettiin lukumummi- ja vaaritoimintaa osassa kuntien kouluista - toisissa toimintaa oli erityyppisissä muodoissa jo ennestään. Lukumummi- ja vaaritoiminta tukee lasten peruslukutaidon ja sanavaraston kasvua sekä innostaa lukemisen pariin myös vapaa-ajalla¹⁷.

Yhteistyön sujuvuuden kannalta **tiedottaminen** on tärkeää. Koulujen veso-päivät tai yhteisen suunnittelun tunnit ovat hyviä ajankohtia kirjaston ja koulun yhteistyön käytännöistä ja ajankohtaisista asioista tiedottamiseen. Kirjasto myös vierailee mahdollisuuksien mukaan koulujen vanhempainilloissa, koulun ja kodin päivässä tai muissa tapahtumissa, joissa tavoitetaan myös oppilaiden vanhempia ja voidaan keskustella lukemisen merkityksestä.

Lukutaidon kehittymiseen kuuluu osana monilukutaidon harjoittelu. Monilukutaito tarkoittaa kykyä ymmärtää ja tulkita erilaisia nyky-yhteiskunnan visuaalisia ja digitaalisia

¹⁷ Lukumummit- ja vaarit 2022

viestejä ja sisältöjä kuten kuvia, videoita, mainoksia, sosiaalisen median sisältöjä ja yhä enenevässä määrin tekoälyn tuottamia viestejä.¹⁸ Tulkinnan lisäksi monilukutaitoinen lukija pystyy arvioimaan kriittisesti erilaisia tekstejä ja niiden laatimiskontekstin kulttuuria, arvoja, tarkoitusperiä ja näkökulmia.¹⁹

Monilukutaidon tukemiseksi tullaan Hyrynsalmen yhtenäiskoululla suunnittelemaan syksystä 2026 alkaen monilukutaitoon liittyvää monialaista oppimiskokonaisuutta eli MOKia. Kirjasto osallistuu suunnitteluun ja MOKin toteutukseen. Valmista **Monilukutaito-MOKia** voidaan myöhemmin hyödyntää myös muissa Sydän-Kainuun kuntien kouluissa.

Myös ammattilaisten **osaamisen kehittäminen** on lukutaitotyön kannalta oleellista. On tärkeää vahvistaa kaikkien opettajien pedagogista osaamista monilukutaidosta, lukemisen, lukutaidon, kielen, kirjallisuuden ja sanataiteen merkityksestä sekä mediakasvatuksesta ja digitaalisista ympäristöistä²⁰. Kirjasto voi osaltaan auttaa etsimään tietoa ja kannustaa tiedon äärelle, mutta varsinaisesti koulutuksen järjestäminen on työnantajan vastuulla. Osaamisen kehittäminen koskee myös kirjastoammattilaisia sekä kaikkia muitakin lukutaitotyön parissa toimivia.

Kaikille kouluille suositellaan sekä liittymistä **Lukeva koulu**-verkostoon että Niilo Mäki Instituutin kehittämän **Lukutaitotyön kartoitustyökalun** käyttöönottoa. Työkalu auttaa selvittämään, mikä lukutaitotyön tilanne on yksikössä ja sen pohjalta voidaan laatia suunnitelma lukutaitotyön kehittämiseksi. Suunnittelussa voi halutessaan käyttää apuna runsaasti ideoita sisältävää **Lukeva koulu-suunnittelutyökalua**.

2.3. Lasten ja nuorten vapaa-ajan lukeminen

Perheillä ja huoltajilla on erilaiset valmiudet tukea lapsen ja nuoren lukemista ja lukutaitoa, ja lukemisen arvostus myös vaihtelee²¹. Parhaassa tapauksessa lapsi saa kotoaan myönteisen lukemisen mallin ja innostuksen lukemiseen jo varhaisessa lapsuudessa. Jos myönteinen lukumalli puuttuu, lukeminen liitetään helposti koulutehtäviin – johonkin pakolliseen ja arvioitavaan²². Lukemisesta innostuminen olisi kuitenkin tärkeää lukutaidon kehittymiselle ja monipuolistumiselle.

¹⁸ Opetushallitus 2026: 10

¹⁹ Opetushallitus 2021: 11

²⁰ Opetushallitus 2021: 29

²¹ Opetushallitus 2021: 16

²² Opetushallitus 2025

Erilaisissa valtakunnallisissa kampanjoissa kuten esimerkiksi Lukuboot²³, on tavoiteltu nuoria erilaisten lukuesikuvien avulla. Nuoriin vetoamisessa erilaiset roolimallit kuten tuppattajat ja urheilijat voivat olla tehokkaita. Myös vertaisryhmillä on vaikutusta. Lasten ja nuorten innostamisessa lukemisen pariin on tärkeää myös ohjata nuori lukija oikeantasaisen tekstin äärelle. Nuorten lukuinnon herättäminen vaatii aikuisilta ennakkoluulotonta ja avointa suhtautumista lukemiseen sekä eri lukutapoihin ja -teksteihin²⁴.

Kirjastoissamme järjestetään hyvin vähän nuorille suunnattuja tapahtumia. Ristijärven kirjastossa toteutettiin hiljattain kokeiluna varhaisnuorille suunnattu kirjastoilta yhdessä nuorisotyön kanssa. Tapahtuma tavoitti hyvin kohderyhmänsä. Kuitenkin juuri yläkouluikäiset nuoret ovat haastava ryhmä houkutellessa lukemisen ja kirjaston palvelujen pariin. Hankkeen aikana nuorisopalvelujen puolelta nousi muun muassa toive jonkun nuoria kiinnostavan teeman ympärille rakennetusta **nuorten tapahtumasta**. Nuoria voitaisiin tavoitella näihin tapahtumiin yhteistyössä nuorisotyön kanssa sekä oikeisiin kanaviin kohdennetulla mainonnalla.

Yksi mahdollisuus nuorten tavoittamiseen on jalkautuminen nuorten tiloihin ja tapahtumiin eräänlaisen pop-up toiminnan muodossa. Lukutaitostrategiassa nostetaankin esille kuntien etsivän nuorisotyön mukaan mallinnettu niin sanottu **etsivä lukutaitotyö**²⁵, jonka kehittämistä Sydän-Kainuun kunnissakin kannattaa tavoitella tulevaisuudessa.

Sydän-Kainuun kunnissa ei tällä hetkellä toimi yhtään lukemiseen ja kirjallisuuteen liittyvää kerhoa. Kunnissa on käytössä Harrastamisen Suomen malli, ja osa kerhoista on kuntien itsensä järjestämiä, osa kerhotoiminnasta taas hankitaan ulkopuolisilta toimijoilta kuten 4H ja MLL. Harrastamisen Suomen mallissa harrastustoiminta valitaan lasten ja nuorten toiveiden mukaan²⁶.

Kirjallisuuteen ja lukemiseen keskittyviä kerhoja on valmiina konsepteina. Esimerkiksi Suomen Kirjainstituutti on kehittänyt eri toimijoiden käyttöön valmiin Mysteerikerho-toimintamallin²⁷ materiaaleineen. Näissä alakouluikäisille suunnatuissa kerhoissa lähestytään kirjallisuutta ja lukemista toiminnallisuuden ja leikkisyyden kautta. Kerhojen ohjelma sisältää niin mukavaa yhdessä tekemistä, luovuutta ja itseilmaisua sekä lukuvinkkausta ja kirjakulttuuria. Suunnitteilla onkin kirjaston oma **Mysteerikerho**, joka olisi osa koulun jälkeistä kerhotoimintaa.

Kokonaisten kerhojen vaihtoehtona on luoda eri harrastusryhmille ja -toimijoille mahdollisuus integroida lukemista osaksi jo olemassa olevaa toimintaa. Esimerkiksi taide-

²³ Lisätietoa kampanjasta nettisivuilla: <https://lukuboot.fi/>

²⁴ Lukukeskus 2021

²⁵ Opetushallitus 2021: 24

²⁶ Harrastamisen Suomen malli 2026

²⁷ Lisätietoa toimintamallista: <https://www.pukstaavi.fi/suomen-kirjainstituutti/mysteerikerhot/>

kerhoihin voitaisiin lisätä **sanataidetta** osaksi kerhon ohjelmaa, jolloin tarve erillisen kerhon ohjaajalle olisi pienempi. Tällaista on suunniteltu jo käytännössä osaan kerhoista. Erilaiset teemaviikot, kuten syysloman aikaan vietettävä Lukuviikko, voivat olla myös hyviä mahdollisuuksia ankkuroida **lukemista harrastustoimintaan**.

Osa Sydän-Kainuun kunnista järjestää itse kaikki kesäleirit ja -kerhot, osassa taas ostetaan toimintaa myös ulkopuolisilta. Myös kesäleireillä voidaan tehdä työtä lukemiseen innostamiseksi. Seinäjoen ERTE²⁸ tuottaa joka kesä kirjastoille valtakunnallisen **kesä-lukukampanjan**, jota voidaan mainostaa ja integroida kesäleirien toimintaan. Kampanja sisältää usein hauskoja toiminnallisia materiaaleja kuten askartelua ja värityskuvia, sekä arvottavia palkintoja kampanjaan osallistuneiden kesken.

²⁸ Seinäjoen kaupunginkirjaston lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallinen erityistehtävä. Lisätietoa: <https://www.sjkerte.fi/>

2.4. Yhteenveto lasten ja nuorten lukutaitotyön sisällöistä

3. Aikuiset

3.1. Työikäiset

Aikuisella voi olla monenlaista lukemistaustaa. Lukutaitoon ja sen kehittymiseen vaikuttavat monet yksilölliset, sosioekonomiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät sekä mahdolliset vammat ja oppimisvaikeudet²⁹. Aikuiselle huono lukutaito voi aiheuttaa häpeää ja ulkopuolelle jäämistä. Aikuisten lukutaitotyössä yksi keskeinen tavoite onkin niin sanottu riittävän lukutaidon saavuttaminen. Riittävä lukutaito on ymmärtävää lukemista: sitä, että lukutaito on tasolla, joka mahdollistaa ihmisen osallisuuden työelämään, koulutukseen, yhteiskunnan palveluihin sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen³⁰. Aikuisten lukutaitotyöllä voidaan siis tukea osallisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä ja näin vahvistaa demokratiaa.

Aikuisilla tässä osiossa tarkoitetaan 15-64-vuotiaita eli niin sanottuja työikäisiä. Nuoria aikuisia (eli noin 15-29-vuotiaita) on Sydän-Kainuun kunnissa vain vähän, keskimäärin 8% väestöstä³¹. Paltamon lukiota lukuun ottamatta kunnissamme ei ole toisen asteen koulutusta, ja muualle opiskelemaan muuttaneet palaavat harvakseltaan takaisin.

Aikuisten tapahtumia järjestetään kirjastoissamme säännöllisesti. Yleisin tapahtumatyyppe on kirjailijavierailu. Sydän-Kainuun kirjastoissa marraskuussa 2024 toteutetun käyttäjäkyselyn mukaan kirjailijavierailut olivat kirjastojen eniten toivottu tapahtumatyyppe. Muita toivottuja tapahtumia olivat muun muassa taidenäyttelyt, lautapeli-illat, musiikkitapahtumat, runoillat, aikuisten kirjavinkkaus, keskusteluryhmät, käsityöpiirit, digiopastus ja teemaluennot.³²

Kaikissa kolmessa kunnassa toimii myös **lukupiiri**. Osassa kirjastoista se on ulkopuolisten vapaaehtoisten toimintaa, johon kirjasto tarjoaa tilat, osassa taas kansalaisopiston piiriin kuuluva. Jotkut lukupiireistä toimivat periaatteella, että luetaan tiettyjä kirjoja, toisissa taas keskustellaan vapaamuotoisemmin erilaisista luetuista teoksista.

Kirjastojen **pop up- toiminta** tavoittaa myös sellaisia asiakkaita, jotka eivät yleensä käytä kirjastojen palveluja. Aikuisille tai koko perheille suunnattua pop up- toimintaa on järjestetty viime vuosina esimerkiksi Hyrynsalmen ja Ristijärven kesä- ja syystapahtumissa

²⁹ Opetushallitus 2021: 16

³⁰ Opetushallitus 2026: 9

³¹ Tilastokeskus 2026

³² Sydän-Kainuun kirjastojen käyttäjäkysely 2024. Kyselyn tulokset on julkaistu vain kirjaston sisäisessä viestinnässä ja niitä on käytetty kehitystyöhön.

sekä Paltamossa kirjastoauton avulla. Pop up-kirjastopalveluja tullaan hyödyntämään jatkossa erilaisissa aikuisten tapahtumissa.

Kirjastoparlamentti-ryhmät ovat KYLE-hankkeen³³ kainuulaisiin kirjastoihin perustamia, miehille suunnattuja kokoontumis- ja keskusteluporukoita. Vuosina 2024–2026 Hyrynsalmen ja Paltamon kirjastoihin perustetut ryhmät ovat lähteneet vilkkaasti käyntiin ja saavuttaneet jo vakiintuneen kävijäkunnan. Ristijärvellä ei ole toistaiseksi ollut omaa parlamenttia, mutta sitä suunnitellaan aloitettavaksi syksyllä 2026. Kirjastoparlamentti on oiva esimerkki osallistavasta toiminnasta. Ryhmissä on välillä eri aiheisiin liittyvää

ohjelmaa kuten digitukea. Kirjasto on myös vierailut ryhmässä mainostaen kirjaston palveluita ja osallistuen keskusteluun lukemisesta ja kirjallisuudesta. Näitä vierailuja jatketaan tulevaisuudessa. Ryhmä on saanut myös oman, hankkeessa suunnitellun **lukuhaasteen**. Haaste on tehty ajatuksella, että se innostaa aloittamaan lukemista tai tarttumaan unohtuneeseen lukuharrastukseen.³⁴

Sydän-Kainuun kirjastojen aikuisten lukudiplomi otettiin käyttöön vuonna 2025. Diplomi koostuu eri aiheisista kategorioista, joista jokaisessa on viisi kirjavaihtoehtoa. Tarkoituksena on lukea jokaisesta kategoriasta yksi kirja. Vuonna 2026 diplomi oli tauolla Oulu2026-lukuhaasteiden vuoksi, mutta 2027 se otetaan taas käyttöön päivitetyn kirjallistoin.

Työikäisten lukutaidon vahvistaminen on myös tehokas työllisyystoimi. Tutkimuksissa on havaittu selvä yhteys työttömyyden ja heikkojen luku- ja numerotaitojen välillä: heikot perustaidot omaavista 16-65-vuotiaista työllisiä on vain puolet. Työnhakupalvelujen muuttuminen sähköisiksi taas vaatii työnhakijoilta entistä parempaa lukutaitoa.³⁵

Paltamon kunta tuottaa henkilöasiakas- ja työnvälityspalvelut kaikkiin Sydän-Kainuun kuntiin. Paltamon **työllisyyspalvelujen** työnhakijoille 2026 järjestämällä kurssilla vierailtiin Paltamon kirjastossa tutustumassa palveluihin. Vastaavaa kirjaston ja työllisyyspalvelujen yhteistyötä on tulossa myös muihin Sydän-Kainuun kuntiin, ja tulevaisuudessa voidaan miettiä, miten yhteistyötä voidaan syventää niin, että kirjasto tukisi mahdollisimman parhaalla tavalla työnhakijoiden tarpeita.

Kirjaston palvelujen äärelle löytäminen ei ole vain työnhakua tukeva toimi, vaan se voi olla arkeen sisältöä ja hyvinvointia tuovan harrastuksen alku. Oppimisen ja keskittymiskyvyn paranemisen lisäksi lukemisella on selkeitä henkistä ja fyysistä terveyttä tukevia vaikutuksia. Tutkimukset osoittavat, että lukeminen vähentää stressiä, auttaa

³³ Tarkempia tietoja hankkeesta nettisivuilta: <https://kyle.kytyry.fi/wp>

³⁴ Lukuhaaste on saanut inspiraatiota Oulun kaupunginkirjaston Väsyneiden lukuhaasteesta.

³⁵ Lukukeskus 2024

rauhottumaan ja voi jopa parantaa unen laatua³⁶. Kirjallisuus viihdyttää, herättää erilaisia tunteita ja saa pohtimaan asioita. Hyvän tarinan mukana voit matkustaa niin paikassa kuin ajassa ja eläytyä erilaisten ihmisten kokemuksiin.

3.2. Erityisryhmät

Monikielisiä asukkaita on kunnissamme vähänlaisesti. Vieraskielisten osuus Sydän-Kainuun kuntien väestöstä on keskimäärin 2,5%³⁷. Kirjastojen tulee joka tapauksessa huolehtia siitä, että kokoelmassa on tarjolla kohtuullisen verran **monikielistä aineistoa**. Suomessa harvinaisemmin puhutuilla kielillä kirjoitettuja teoksia kirjastot voivat tilata lainaan Helsingin **Monikielisestä kirjastosta**.

Kulttuuripalvelut mainitaan Kainuu-Koillismaan työllisyysalueen kotoutumishjelmassa kotoutumisen edistäjänä³⁸. Jatkossa on hyvä kartoittaa tarkemmin, miten kirjasto voisi tehdä yhteistyötä **kotouttamispalvelujen** kanssa tukeakseen maahanmuuttajien tietoisuutta suomalaisen kirjaston palveluista ja näin tukeakseen heidän oppimistaan ja hyvinvointiaan.

Joka viidennellä suomalaisella on vaikeuksia oppimisessa. Yleisimpiä ovat erilaiset lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan vaikeudet sekä hahmottamisvaikeudet. Oppimisvaikeudet hidastavat oppimista ja vaativat vaihtoehtoisia oppimisen tapoja.³⁹ Myös selkokirjojen tarve on kasvanut tasaista tahtia. Arviolta 11-14% suomalaisista tarvitsee selkokielistä sisältöä⁴⁰. Selkokielistä sisältöä on tarjolla yhä monipuolisemmista aiheista. Kirjastojen tehtävä on pitää huolta, että **selkokirjakokoelma** on ajantasainen ja tarpeeksi kattava.

Lukemisesteiset voivat saada Sydän-Kainuun kirjastoista tunnukset **Saavutettavuuskirjasto Celia** palveluihin. Celia on valtion erikoiskirjasto, joka tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa, kuten äänikirjoina ja pistekirjoina. Tämän lisäksi kirjastoihin tullaan jatkossa hankkimaan lainattavat **lukutukikassit**. Kassit sisältävät apuvälineitä lukemisen ja keskittymisen tueksi ja niitä voivat lainata kaikenikäiset.

³⁶ Lukukeskus 2017

³⁷ Kainuun liitto 2025

³⁸ Kajaanin kaupunki 2025

³⁹ Erilaisten oppijoiden liitto 2026

⁴⁰ Selkokeskus 2025

3.3. Ikääntyneet

Ikääntyneet ovat merkittävä ryhmä ottaen huomioon kuntiemme väestörakenteen: yli 64-vuotiaita on Sydän-Kainuun kuntien asukkaista keskimäärin 43%.⁴¹ Eläkkeelle jääminen tuo lisää vapaa-aikaa, ja eläkeläiset – erityisesti naiset – ovat melko aktiivisia kirjaston palvelujen ja tapahtumien käyttäjiä. Ikääntyminen tuo kuitenkin omat haasteensa lukemiseen ja lukutaidon kehittämiseen. Hankkeen aikana vierailtiin erilaisissa ikääntyneiden ryhmissä, ja kaksi keskeisintä keskusteluissa esille noussutta asiaa olivat **palvelujen saavutettavuus** sekä asiakkaiden tukeminen **digitaalisten aineistojen** käyttämisessä.

Kirjaston tilojen ja palveluiden saavutettavuus on ehto itse palvelujen käyttämiselle. Harvaan asutuissa kunnissamme etäällä asutuskeskuksista asuvat ikääntyneet, joiden liikkuminen on tavalla tai toisella rajoitettua, voi olla vaikeaa päästä kirjastoon asioimaan. Paltamon kirjastossa tätä asiaa auttaa kirjastoauto, jonka palvelut saivatkin runsaasti positiivista palautetta. Jatkossa erilaisten **hakeutuvien palvelujen kehittäminen** Sydän-Kainuun kunnissa olisi tärkeää ikääntyneiden lukemisen tukemiseksi. Useissa Suomen kirjastoissa toimii esimerkiksi kotipalvelu, jossa kirjat toimitetaan suoraan asiakkaan kotiin erilaisia kuljetusvaihtoehtoja käyttäen. Lukutaitostrategian sanoin: ”omaehtoinen lukeminen voi vaihdella eri ikäkausina, mutta lukeva elämäntapa on turvattava jokaiselle⁴².”

Keskustelua ikääntyneiden ryhmissä herätti myös **tiedottaminen ja markkinointi**. Tieto kirjaston palveluista ja aukioloajoista tulisi olla helposti saatavilla. Sosiaalisessa mediassa ja verkkosivustoilla tiedottaminen ei tavoita läheskään kaikkia ikääntyneitä. Paikalliset sanomalehdet eivät enää takaa tiedon perille menoa entiseen tapaan, sillä lehdissä tehtyjen muutosten vuoksi moni on perunut tilauksensa. Hakeutuvat palvelut voisivat olla hyödyksi myös tiedottamisessa.

Monipuolisten lukutaitojen kehittäminen tukee aktiivista ikääntymistä⁴³. Monilukutaidon kehittäminen taas on kytköksissä digitaitoihin. Osassa kirjastoista järjestetään ulkopuolisten toteuttamaa **digiopastusta**. Kirjaston digitaaliset aineistot ja palvelut, kuten e-kirjasto ja Kainet-verkkokirjasto, voivat tuntua monista ikääntyneistä vierailta. Toisaalta e-aineistot ovat mahdollisuus saavutettavuuden kannalta, koska niitä voi pääsääntöisesti käyttää etänä ja esimerkiksi e-kirjojen tekstin kokoa voi säätää mieleisekseen. Digipalvelujen käyttöön on kuitenkin selvä opastuksen tarve. Sydän-Kainuun kirjastoissa

⁴¹ Tilastokeskus 2026

⁴² Opetushallitus 2021: 31

⁴³ Opetushallitus 2021: 8

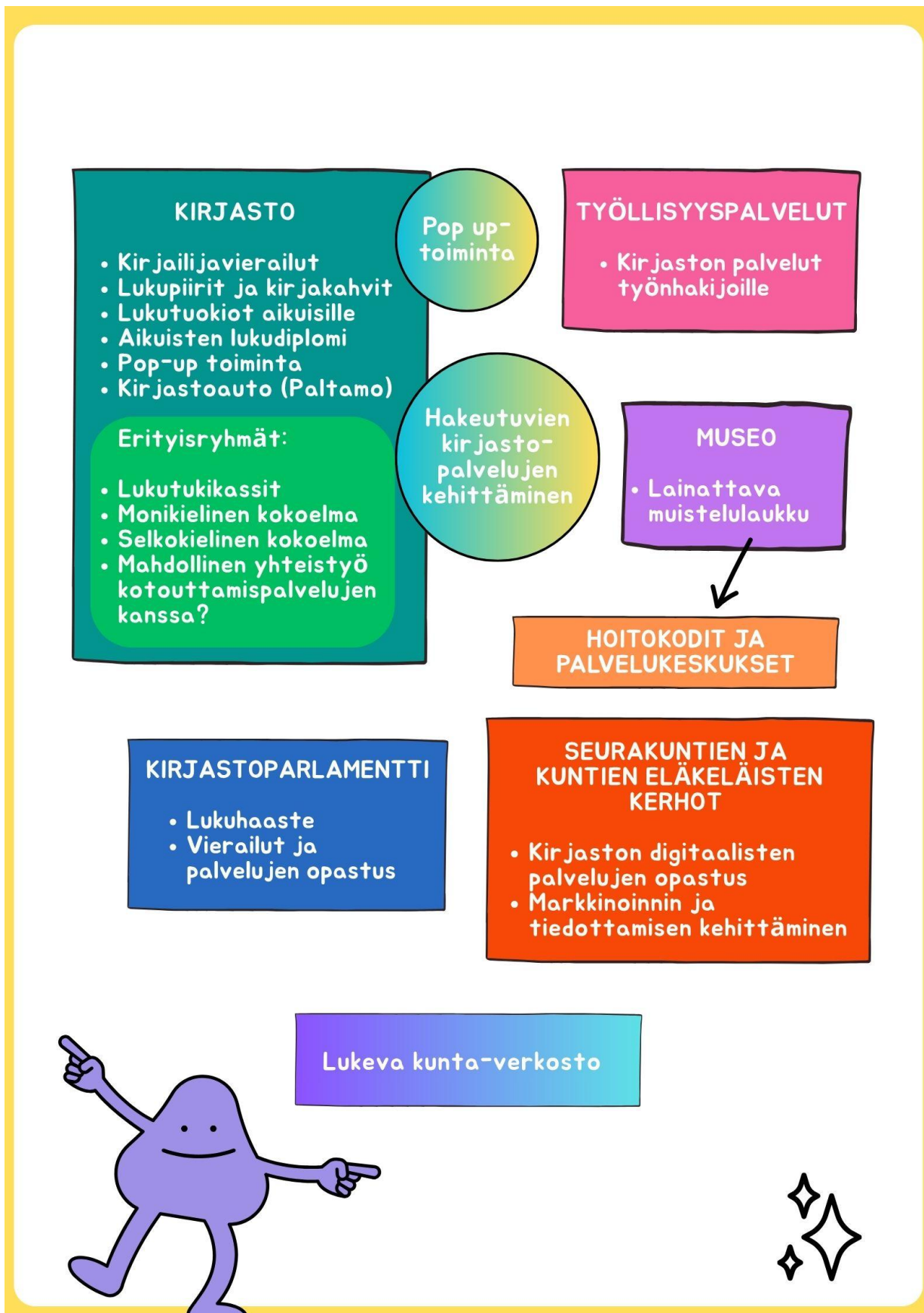
tullaankin toteuttamaan jatkossa tietynlaista **hakeutuvaa kirjaston digitaalisten palvelujen esittelyä** ikäihmisten kerhoissa ja ryhmissä.

Vierailuilla kartoitimme myös kiinnostusta erilaisia aikuisten tapahtumatyyppejä kohtaan. Esille nousivat lukupiirien lisäksi erilaiset **aikuisten ääneenluku- tai satutuokiot**. Ääneen lukeminen yhdistetään usein aikuisen ja lapsen yhteiseen toimintaan, mutta ääneen lukemisen hyödyistä ja yhteisöllisyydestä hyötyvät myös aikuiset. Osassa kirjastoja on järjestetty aiemmin palvelutaloihin ja hoitokoteihin suuntautuvia lukutuokio-vierailuita. Palvelutalojen asukkaat ovat pääasiassa liikkumisrajoitteisia ja heillä on erilaisia muistisairauksia. Tällä hetkellä yhteistyötä ei ole, mutta kartoituksessa hoitokodit osoittivat selkeää kiinnostusta.

Vanhustyössä käytetään erilaisia muistelua tukevia apuvälineitä kuten muistelukortteja. Tällaisia materiaaleja voitaisiin hyödyntää myös kirjastoyhteistyössä. Joissakin suomalaisissa kirjastoissa on lainattava **muistelulaukku tai -paketti**, joka on usein kerätty jonkin aiheen ympärille. Tällainen laukku tullaan toteuttamaan myös Hyrynsalmella yhteistyössä koulun ja museon toimijoiden kanssa. Moniaistinen laukku tulee sisältämään erilaisia aineistoa kuten esineitä, kuvia, tekstejä, kortteja ja kirjoja. Laukun aiheena on entisajan kainuulainen elämä eri vuosikymmenillä. Laukku voidaan hyödyntää niin vanhustyössä kuin koulujen opetuksessakin, tai sen ympärille voi rakentaa yleisölle avoimen muistelutapahtuman. Laukku voidaan joko lainata muihin Sydän-Kainuun kuntiin tai toteuttaa näihin omat laukut. Ohessa ideointia laukun sisällöksi:

3.4 Yhteenveto aikuisten lukutaitotyön sisällöistä

4. Toteutus ja seuranta

Lukutaitostrategiassa esitetyt valmiit toimenpiteet otetaan käytäntöön ja sen lisävalmistelua vaativat osat suunnitteluun syksystä 2026 alkaen. Oleellinen osa strategian käytäntöönpanoa on sen toteutumisen seuranta ja arviointi.

Sopimukseen pohjautuvan kirjaston ja koulun yhteistyösuunnitelman toteutumista arvioidaan vuosittain ja sen sisältöjä päivitetään tarpeen mukaan. Tätä työtä koordinoi kirjasto yhteistyössä koulun kanssa. Kouluyhteistyön sisällöistä ja niiden vaikuttavuudesta voidaan järjestää lukuvuosittain palautekysely opettajille.

Muitten toimenpiteiden osalta tilastoidaan eri ryhmissä vierailut ja koulutukset ja kerätään yhteistyökumppaneilta palautetta toiminnasta ja sen vaikuttavuudesta. Sydän-Kainuun kirjaston asiakkailta voidaan kerätä palautetta säännöllisin väliajoin toistuvalla käyttäjäkyselyllä.

Lukutaitotyön kartoitustyökalu on varhaiskasvatusyksiköille ja kouluille hyödyllinen apuväline lukutaitotyön tilanteen seuraamiseen yksiköissä. Lukutaitotyön kehitystä voi seurata toteuttamalla kartoituskyselyn esimerkiksi kerran lukuvuodessa. Arvioinnin jälkeen kehittämistä voidaan tehdä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Sydän-Kainuun lukutaitostrategia omalta osaltaan toteuttaa kuntastrategioidemme tavoitteita ja lukutaitotyö ja kirjastot mainitaan nyt jo osassa kuntiemme hyvinvointi- ja kulttuurikasvatussuunnitelmia. Näitä yhteyksiä tullaan jatkossa lisäämään. Lukutaitostrategia on hyvä työkalu lukutaitotyön merkityksen esille tuomiseksi ja työstä itsestään tiedottamiseksi. Tulevaisuudessa tavoitteena on lukemista ja lukutaitoa tukevien toimenpiteiden yhä laajempi yhteistyöverkosto.

Lähteet

Erilaisten oppijoiden liitto (2026): Oppimisvaikeudet. Osoitteessa <https://www.eo-liitto.fi/oppimisvaikeudet/>. Viitattu 26.6.2026

Hakulinen, Tuovi & Mäkinen, Anni (2026): Lukeminen tukee vuorovaikutusta. Osoitteessa <https://luelapselle.fi/lukeminen-tukee-vuorovaikutusta/>. Viitattu 26. 6.2026

Harrastamisen Suomen malli (2026). Tietoa. Osoitteessa <https://harrastamisen-suomenmalli.fi/tietoa/>. Viitattu 26.6.2026.

Kainuun liitto (2025): Väestö ja muuttoliike. Ulkomaalaistaustaisten osuus (%) 2010–2024. Osoitteessa <https://kainuunliitto.fi/tietopalvelut/tilastot/vaesto-ja-muuttoliike/>. Viitattu 26.6.2026.

Kajaanin kaupunki (2025). Kotoutumispalvelut. Kainuu-Koillismaan työllisyysalueen kotoutumisohjelma. Osoitteessa <https://kajaani.fi/tyo-ja-elinkeino/kotoutumisen-alkuvaiheen-palvelut/kotoutumispalvelut/>. Viitattu 26.6.2026

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. Osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2016/1492>. Viitattu 26.6.2026.

Lukukeskus (2017): 10 faktaa lukemisesta 2017: Fakta 8: Lukeminen edistää terveyttä ja hyvinvointia. Osoitteessa <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta/>. Viitattu 26.6.2026

Lukumummit- ja vaarit (2022) Osoitteessa <https://lukumummitjavaarit.fi/>. Viitattu 26.6.2026.

Lukukeskus (2021). 10 Faktaa lukemisesta 2020. Fakta 6: Nuoret saa lukemaan yksilöllisillä toimilla. Osoitteessa <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2020/#fakta-6>. Viitattu 26.6.2026

Lukukeskus (2024).10 faktaa lukemisesta 2024. Fakta 7: Työikäisten lukutaidon vahvistaminen on tehokas työllisyystoimi. Osoitteessa <https://lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2024/#fakta-7>. Viitattu 26.6.2026

Opetushallitus (2021). Kansallinen lukutaitostrategia 2030. Lukuliike. Opetushallitus. www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kansallinen-lukutaitostrategia-2030.

Opetushallitus (2026). Lukeva kunta. Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/teemat-ja-kehittaminen/lukutaito-ohjelma/lukeva-kunta>. Viitattu 26.6.2026.

Opetushallitus (2026). Lukeva varhaiskasvatus: Kirjastoyhteistyö. Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kirjastoyhteistyö>. Viitattu 26.6.2026.

Opetushallitus (2026). Lukeva varhaiskasvatus: Työkaluja varhaiskasvatuksen lukutaitotyöhön. Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/tyokaluja-varhaiskasvatuksen-lukutaitotyohon>. Viitattu 26.6.2026

Opetushallitus (2026). Lukutaito-ohjelma. Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/teemat-ja-kehittaminen/lukutaito-ohjelma>. Viitattu 26.6.2026.

Opetushallitus (2026). Lukutaitotyön sanasto. Oppiva-verkosto. Opetushallitus. Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/teemat-ja-kehittaminen/lukutaito-ohjelma/lukeva-kunta/hyodynna-kunnan-lukutaitotyossa>. Viitattu 26.6.2026

Opetushallitus (2025). Mitä yhteistä on Harrastamisen Suomen mallilla ja Lukeva kunta-ohjelmalla? Osoitteessa <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2025/mita-yhteista-harrastamisen-suomen-mallilla-ja-lukeva-kunta-ohjelmalla>. Viitattu 26.6.2026.

Selkokeskus (2025). Ajankohtaista. Osoitteessa <https://selkokeskus.fi/tietoa-meista/ajankohtaista/#uusi>. Viitattu 26.6.2026

SJK Erte (2026). Yhteistyömallit. Osoitteessa <https://www.sjkerte.fi/yhteistyomallit>. Viitattu 26.6.2026.

Sydän-Kainuun kirjastojen käyttäjäkysely (2024). Julkaistu kirjastojen sisäisessä viestinnässä.

Tilastokeskus (2026). Kuntien avainluvut. Osoitteessa <https://stat.fi/tup/kuntien-avainluvut.html>. Viitattu 26.6.2026.

Liite: Lukutaitotyön suunnittelu- ja seurantatyökalut

Varhaiskasvatuksen lukutaitotyön kartoittamisen ja kehittämisen työkalu:

<https://lukevavarhaiskasvatus.nmi.fi/>

Lukeva-varhaiskasvatus-suunnittelutyökalu:

[Lukeva-varhaiskasvatus-suunnittelutyokalu-190324.pdf](#)

Perusopetuksen lukutaitotyön kartoittamisen ja kehittämisen työkalu:

<https://lukevakoulu.nmi.fi/>

Lukeva koulu-suunnittelutyökalu:

[Lukeva_koulu_suunnittelutyokalu_fi.pdf](#)